

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПРАВА І ДЕРЖАВИ; СУДОУСТРІЙ

УДК 342.3:327(560)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.42.232406>

Е. Р. Ахмедова, канд. юрид. наук, ст. викладач
Одеський державний університет внутрішніх справ
Кафедра мовної підготовки
вул. Успенська, 1, Одеса, 65012, Україна
e-mail: e.r.akhmedova@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0916-3677>

РОЗШИРЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА ТУРЕЧЧИНИ: НОВИЙ ПРАВОВИЙ ПОРЯДОК ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

В статті зроблено порівняльно-правовий аналіз статей Конституції Туреччини 1982 року та поправок до неї у сфері виконавчої гілки влади, що були винесені на все-народний референдум Туреччини у 2017 році. Аналізуються наслідки конституційної реформи на подальший демократичний розвиток Туреччини, а також можливе перетворення Туреччини на країну з авторитарною формою правління. В статті досліджуються праці турецьких та зарубіжних дослідників щодо впливу нової політичної системи на незалежність усіх гілок влади, а також аналізується міжнародно-правова позиція Європейського Союзу щодо конституційних змін в контексті виконання копенгагенських критеріїв, необхідних для набуття Туреччиною членства в Європейському Союзі і можливість закриття переговорів щодо вступу Туреччини до Європейського Союзу.

Ключові слова: Конституція 1982, Копенгагенські критерії, Референдум 2017, авторитаризм, Туреччина, Європейський Союз.

Постановка проблеми. З 1923 року в історії Турецької Республіки було проведено шість референдумів. Референдум щодо пакету змін до Конституції 16 квітня 2017 року став сьомим, в той же час був третім референдумом за урядів Партії Справедливості та Розвитку. Президент Туреччини Реджеп Таїп Ердоган неодноразово наголошував на тому, що турецька парламентська форма правління завжди зазнавала впливу ззовні і потребувала негайної трансформації на президентську форму правління. В турецькому уряді вважають, що внесення поправок до конституції спростить і зміцнить систему управління країною, тоді коли критики стверджують, що Р.Т. Ердоган намагається легітимізувати систему влади, яка, по суті за змістом, є одноосібним управлінням. Поправки до конституції надали президенту країни безпрецедентні повноваження і дозволяють йому залишитися на цій посаді до 2029 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ця тема знайшла відображення в дослідженнях турецьких та зарубіжних дослідників. Зокрема, варто відзначити праці Зафера Йилмаза [1], Сердара Гюленера та Небі Міша [2], Джоани Марсалека Кава та Ахмеда Бурака [3], Марії АбадАндрате [4] та ін. Зафер Йилмаз досліджує режим президента Р.Т. Ердогана та основні виклики демократичному режиму Туреччини після прийняття поправок до Конституції Туреччини 1982 року. Сердар Гюленер і Небі Мішан аналізують причини, що обумовили необхідність проведення Референдуму в Туреччині у 2017 році, а також вплив конституційних поправок на функціонування виконавчої та законодавчої гілок влади. Ахмед Бурак досліджує історичні коріння конституцій Туреччини, особливості президентської форми правління в Туреччині, а також позицію головних опозиційних партій країни, що виступають проти зміни правової системи в країні. Марія Абад Андрате досліджує вплив нової правової системи в Туреччині на незалежність та ефективність функціонування судової гілки влади в країні, зокрема, Конституційного Суду.

Мета статті. Аналіз конституційних змін 2017 року у сфері прав та повноважень президента Туреччини та їх значення для політико-правового демократичного майбутнього країни.

Для досягнення зазначеної мети роботи передбачається вирішення наступних завдань:

- здійснити порівняльний аналіз 8, 101, 104, 105, 106 Статей Конституції Туреччини до і після прийняття поправок;
- здійснити загальний аналіз основних конституційних нововведень;
- дослідити думку та погляди провідних турецьких та зарубіжних дослідників щодо впливу конституційних змін у виконавчій гілці влади Туреччини на усю систему стримування та противаг в країні;
- дослідити позицію Європейського Союзу щодо конституційних змін 2017 року та подальші перспективи вступу Туреччини до Європейської спільноти.

Виклад основного матеріалу. 16 квітня 2017 року, за ініціативи правлячої Партії справедливості і розвитку (далі – ПСР), очолюваної президентом Р. Ердоганом, і за часткової підтримки правої Партії націоналістичного руху (далі – ПНР) відбувся всенародний референдум з приводу внесення змін до Конституції Туреччини про перехід від парламентської до президентської республіки. В результаті проведеного референдуму Р. Ердоган і його партія здобули важку і непереконливу перемогу. Практично половина населення країни виступила проти посилення повноважень президента. Більшість громадян найбільших міст Туреччини проголосували проти внесення змін до турецької конституції. Розглянемо основні зміни у сфері повноважень Президента Туреччини та порівняємо їх з редакцією Конституції 1982 року [5]. У таблиці чорним курсивом виділено нові положення, які були винесені і прийняті на всетурецькому референдумі 2017 року та які вступили в силу в 2019 році [6].

Конституція 1982 р.	Поправки, що прийняті на Референдумі 2017 року.
<p>VIII. Виконавча влада та функції СТАТТЯ 8 – Виконавча влада та функції здійснюються та виконуються Президентом Республіки та ~~Радою Міністрів~~ відповідно до Конституції та законів.</p>	<p>VIII. Виконавча влада та функції СТАТТЯ 8 – Виконавча влада та функції здійснюються та виконуються Президентом Республіки відповідно до Конституції та законів.</p>
<p>РОЗДІЛ ДРУГИЙ Виконавча влада I. Президент Республіки A. Кваліфікація та неупередженість</p> <p>СТАТТЯ 101 – (В останній редакції від 21 жовтня 2007 р.; Закон № 5678) Президент Республіки обирається громадськістю з числа членів Великих Національних Зборів Туреччини, які досягли сорокарічного віку і які мають вищу освіту, або з числа громадян Туреччини, які відповідають цим вимогам і мають право бути депутатами.</p> <p>Термін повноважень Президента Республіки становить п'ять років.</p> <p>Одна й та сама особа не може бути обрана Президентом Республіки більш ніж на два повні терміни.</p>	<p>РОЗДІЛ ДРУГИЙ Виконавча влада I. Президент Республіки A. Висунення кандидата в Президенти та вибори Президента</p> <p>СТАТТЯ 101 – (В останній редакції від 21 жовтня 2007 р.; Закон № 5678) Президент Республіки обирається безпосередньо громадськістю з числа турецьких громадян, які мають право бути депутатами, досягли сорокарічного віку та мають повну вищу освіту.</p> <p>Термін повноважень Президента Республіки становить п'ять років.</p> <p>Одна й та сама особа не може бути обрана Президентом Республіки більш ніж на два повні терміни.</p>

Конституція 1982 р.	Поправки, що прийняті на Референдумі 2017 року.
<p>Висування кандидата в президенти з числа членів Великих Національних Зборів Туреччини або поза його межами вимагає письмової пропозиції двадцяти депутатів. Крім того, політичні партії, які отримали більше десяти відсотків голосів на останніх парламентських виборах, можуть висувати спільного кандидата.</p> <p>У разі якщо обраний Президент є членом партії, його / її відносини з його партією розриваються, а членство у Великих Національних Зборах Туреччини припиняється.</p>	<p>Групи політичних партій, політичні партії, які набрали більше п'яти відсотків голосів виборців у сукупності або спільно на останніх парламентських виборах, або сто тисяч голосів виборців мають право висунути свого кандидата на посаду Президента.</p> <p>У разі якщо депутат обирається Президентом, його/її членство у Великих Національних Зборах Туреччини припиняється.</p> <p>На президентських виборах, що проводяться на основі загального виборчого права, кандидат, який отримав абсолютну більшість голосів виборців, стає Президентом Республіки. Якщо ця більшість не досягнута під час першого голосування, друге голосування проводиться у другу неділю після першого голосування. У другому турі балотуються два кандидата з найвищим рейтингом у першому та кандидат, який отримав більшість голосів обирається Президентом Республіки. Якщо один з кандидатів, який має право брати участь у другому турі голосування, з якихось причин не може взяти участь у виборах, повторне голосування проводиться шляхом заміни вакантної кандидатури відповідно до порядку, визначеного в першому голосуванні. Якщо у другому голосуванні залишається лише один кандидат, це голосування проводиться шляхом референдуму. Якщо кандидат набере більшість дійсних голосів, він/ вона обирається Президентом Республіки. Якщо кандидат не набирає більшість дійсних голосів на виборах, президентські вибори поновлюються.</p> <p>Термін повноважень чинного Президента Республіки триває до вступу на посаду обраного Президента.</p> <p>Інші процедури та принципи щодо президентських виборів регулюються чинним законодавством.</p>
<p>D. Права та повноваження Стаття 104 – Президент Республіки є главою держави. У цій якості він/ вона представлятиме Турецьку Республіку та єдність турецької нації; він / вона забезпечує виконання Конституції, а також постійне та гармонійне функціонування державних органів влади. З цією метою обов'язки та повноваження, які він/вона виконуватиме, відповідно до положень, передбачених відповідними статтями Конституції, є наступними: а) Те, що стосується законодавства: Президент має право: Виголошувати, якщо він/вона вважає необхідним, вступної промови на Великих Національних Зборах Туреччини в перший день законодавчого року,</p>	<p>D. Права та повноваження Стаття 104 – Президент Республіки є главою держави. Виконавча влада належить Президенту. У цій якості він / вона представлятиме Турецьку Республіку та єдність турецької нації; він / вона забезпечує виконання Конституції, постійне та гармонійне функціонування державних органів влади. Якщо він / вона вважає необхідним, виголошує вступну промову на Великих Національних Зборах Туреччини в перший день законодавчого року. Він/вона звітує перед Зборами щодо внутрішньої та зовнішньої політики країни. Він / вона оприлюднює закони. Він / вона повертає закони до Великих Національних Зборів Туреччини з метою їх повторного перегляду.</p>

Конституція 1982 р.	Поправки, що прийняті на Референдумі 2017 року.
<p>Скликати Великі Національні Збори Туреччини, у разі необхідності; Оприлюднювати закони, Відправляти закони до Великих Національних Зборів Туреччини з метою їх перегляду, Вносити на референдум, якщо він / вона вважає необхідним, закони щодо внесення змін до Конституції. Звертатися до Конституційного Суду з проханням скасувати частину цілих чи деяких положень законів, указів, що мають силу закону та Регламенту Великих Національних Зборів Туреччини на підставі того, що вони є неконституційними за формою або за змістом, Приймати рішення щодо перевиборів Великих Національних Зборів Туреччини. б) Щодо осіб у сфері виконавчої влади: Призначити прем'єр-міністра та приймати його / її відставку; Призначити та звільняти міністрів за пропозицією Прем'єр-Міністра;</p> <p>Головувати в Раді міністрів або скликати на засідання Раду Міністрів під його / її головуванням тоді коли він / вона вважає необхідним, Акредитувати представників турецької держави в іноземних державах та приймати представників іноземних держав, призначених до Турецької Республіки, Ратифікувати та оприлюднювати міжнародні договори, Представляти Управління Верховного головнокомандувача збройними силами Туреччини від імені Великих Національних Зборів Туреччини, Приймати рішення щодо використання збройних сил Туреччини, Призначити Голову Генерального штабу, Скликати на засідання Раду національної безпеки; Головувати в Раді Національної Безпеки; Проголошувати воєнний стан або надзвичайний стан та видавати укази, що мають силу закону на підставі рішення Ради міністрів під його/її керівництвом; Нідписувати укази, Полегшувати або замінити покарання, які призначені певним особам на підставі хронічних захворювань, інвалідності або старості, Призначити членів та голову Державної Наглядової Ради; Доручити Державній Наглядовій Раді проводити дізнання, розслідування та перевірки; Призначити членів Ради вищої освіти; Призначити ректорів університетів; є) осіб, які мають відношення до судової влади:</p>	<p>Він / вона подає до Конституційного суду позов про скасування цілого або деяких положень прийнятих законів, Регламенту Великих Національних Зборів Туреччини на тій підставі, що вони є неконституційними за формою чи за змістом.</p> <p>Він / вона призначає та звільняє з посади віце-президентів та міністрів.</p> <p>Він / вона призначає та звільняє з посади високопосадовців держави, регулює процедури та принципи, що стосуються їх призначення за допомогою президентських указів.</p> <p>Він акредитує представників турецької держави в іноземні держави та приймає представників іноземних держав, призначених до Турецької Республіки.</p> <p>Він / вона ратифікує та оприлюднює міжнародні договори.</p> <p>Він / вона проводить референдум, якщо він / вона вважає необхідним, щодо законів про внесення змін до Конституції.</p> <p>Він/вона визначає політику національної безпеки та вживає необхідних заходів.</p> <p>Він/вона представляє Управління Верховного головнокомандувача збройних сил Туреччини від імені Великих Національних Зборів Туреччини.</p> <p>Він / вона приймає рішення щодо використання Збройних Сил Туреччини.</p> <p>Він / вона скасовує або замінює покарання, що призначені особам, на підставі хронічної хвороби, інвалідності та старості.</p> <p>Президент має право видавати укази у сфері виконавчої влади. Основоволожні права, права та обов'язки людини, які включені до першого та другого розділів Конституції, політичні права та обов'язки, перелічені в четвертому розділі другої частини Конституції, не регулюються указами Президента. Президент не має права видати укази з питань, які регулюються виключно законами Конституції. Президент не має права видати укази з питань, які безпосередньо регулюються законом. У разі конфлікту між указами Президента та законами через різницю положень з одного й того самого питання перевагу мають положення закону. У випадку, коли Великі Національні Збори Туреччини приймають закон по цьому питанню, указ президента втрачає чинність. Президент може видавати підзаконні акти з метою забезпечення виконання законів, за умови, якщо вони не суперечать цим законам та правилам.</p>

Конституція 1982 р.	Поправки, що прийняті на Референдумі 2017 року.
<p>~~Призначити членів Конституційного Суду; одну четверту членів Державної Ради, Головного Прокурора та заступника головного прокурора Вищого апеляційного суду; членів Вищого військового апеляційного суду; членів Вищого військового апеляційного суду; членів Вищого військового адміністративного суду, Адміністративного суду та членів Вищої Ради суддів і прокурорів.~~</p> <p>~~Президент Республіки також здійснює виборчі повноваження та призначення, а також виконує інші обов'язки, покладені на нього/неї відповідно до Конституції та законів.~~</p> <p>Підзвітність та звітність Президента СТАТТЯ 105- Усі укази Президента, за винятком тих, які Президент Республіки має право приймати самостійно без підписів Прем'єр-міністра та відповідного міністра відповідно до положень Конституції та інших законів підписуються прем'єр-міністром та відповідними міністрами; прем'єр-міністр та відповідний міністр несуть відповідальність за ці укази.</p> <p>Апеляція до будь-якого судового органу щодо рішень та розпоряджень, підписаних Президентом Республіки за власною ініціативою є неможливою, включаючи Конституційний Суд.</p> <p><i>Президент</i> несе відповідальність за державну зраду тільки в порядку імпичменту за пропозицією принаймні однієї третини від загальної кількості членів Великих Національних Зборів Туреччини та за рішенням щонайменше трьох четвертих від загальної кількості членів парламенту.</p>	<p>Укази та підзаконні акти набирають чинності з дня їх опублікування в Офіційному Віснику, якщо не визначена дата пізнішої публікації.</p> <p>Президент Республіки також здійснює повноваження щодо виборів, призначення посад та виконує інші обов'язки, покладені на нього/неї Конституцією та законами.</p> <p>Кримінальна відповідальність Президента СТАТТЯ 105 – [Парламентське] розслідування може бути ініційоване абсолютною більшістю голосів від загальної кількості членів Великих Національних Зборів Туреччини, в якому зазначається про вчинення злочину президентом.</p> <p>Збори обговорюють цей запит не більше одного місяця і мають право прийняти рішення щодо відкриття розслідування за більшістю у три – п'ятих голосів шляхом таємного голосування.</p> <p>У разі прийняття рішення щодо початку розслідування, воно проводиться комісією з п'ятнадцяти членів, обраних шляхом жеребкування з кожної політичної партії в Зборах, окремо з трьох кандидатів, призначених на три терміни на кожну посаду, що зарезервовані для партійних груп пропорційно до кількості місць. Комітет подає звіт Зборам про результати розслідування протягом двох місяців. У разі, якщо розслідування не закінчиться протягом відведеного часу, комітету надається подальший і остаточний період розгляду справи строком в один місяць.</p> <p>Звіт, після його подання до Офісу Спікера розповсюджується протягом десяти днів та обговорюється на Пленарному засіданні протягом десяти днів після його розповсюдження.</p> <p>Великі Національні Збори Туреччини можуть прийняти рішення щодо передачі справи на розгляд Верховного Суду двома третинами голосів від загальної кількості членів парламенту шляхом таємного голосування. Судовий розгляд справи у Верховному Суді має завершитися за три місяці, якщо судовий розгляд не закінчиться протягом відведеного часу, надається один раз додаткові три місяці і судовий розгляд справи має бути остаточно завершений протягом цього періоду часу.</p> <p>Президент щодо якого розпочато розслідування не має права приймати рішення щодо проведення виборів.</p> <p>Термін повноважень Президента, який засуджений Верховним Судом за злочин, який перешкоджає йому бути обраним, припиняється.</p> <p>За передбачувані правопорушення, скоєні протягом строку повноважень, положення цієї статті також застосовуються після закінчення терміну повноважень Президента.</p>

Конституція 1982 р.	Поправки, що прийняті на Референдумі 2017 року.
<p>Г. Виконання обов'язків Президента Республіки СТАТТЯ 106 – У разі тимчасової відсутності Президента Республіки через хворобу, виїзд за кордон або подібні обставини, доки Президент Республіки не відновить свої функції та в разі якщо посада президента є вакантною внаслідок смерті, відставки або з будь-якої іншої причини, до виборів нового Президента Республіки, спікер Великих Національних Зборів Туреччини виконуватиме обов'язки Президента Республіки та здійснюватиме повноваження Президента Республіки.</p>	<p>Г. Віце-президенти, виконуючий обов'язки Президента та міністри СТАТТЯ 106 – Після обрання, Президент має право призначити одного або більше віце-президентів.</p> <p>У разі, якщо посада Президента з будь-яких причин звільниться, вибори Президента проводяться через сорок п'ять днів. До обрання нового президента, віце-президент виконуватиме обов'язки президента, який виконуватиме повноваження Президента. Якщо загальні вибори мають відбутися протягом року або менше, вибори до Великих Національних Зборів Туреччини повинні бути поновлені разом з виборами Президента. Якщо загальні вибори мають відбутися більш ніж за рік, новообраний президент продовжує працювати до дати виборів Великих Національних Зборів Туреччини. Для Президента, який закінчує цей залишковий період, цей часовий проміжок не вважається строком повноважень. Обидва вибори проводяться разом з датою загальних виборів до Великих Національних Зборів Туреччини.</p> <p>У разі тимчасової відсутності Президента Республіки через хворобу, виїзд за кордон або подібні обставини, Віце-президент виконує обов'язки Президента Республіки та здійснює повноваження Президента Республіки.</p> <p>Віце-президенти та міністри призначаються з числа тих, хто має право бути обраними депутатами та звільнені Президентом Республіки.</p> <p>Віце-президенти та міністри складають присягу перед Великими Національними Зборами Туреччини, як визначено у статті 81. Якщо члени Великих Національних Зборів Туреччини призначаються віце-президентами або міністрами, їх членство в парламенті припиняється.</p> <p>Віце-президенти та міністри несуть відповідальність перед Президентом. [Парламентський] Запит на проведення розслідування на підставі вчинення злочину, що пов'язане зі зловживанням службових обов'язків може бути ініційованим щодо віце-президентів та міністрів шляхом подання абсолютної більшості голосів від загальної кількості членів Великих Національних Зборів Туреччини. Збори обговорюють цей запит протягом одного місяця і можуть прийняти рішення щодо відкриття розслідування отримавши три-п'яту голосів шляхом таємного голосування.</p> <p>Якщо приймається рішення щодо початку розслідування, воно проводиться комісією з п'ятнадцяти членів, обраних шляхом жеребкування від кожної політичної партії в Асамблеї, окремо з трьох кандидатів, призначених на три терміни на кожну посаду, що зарезервовані для партійних груп пропорційно до кількості місць. Комітет подає свій звіт про результати розслідування до апарату спікера протягом двох місяців. У разі, якщо розслідування не закінчиться протягом відведеного часу, комітету надається подальший і остаточний період в один місяць.</p>

Конституція 1982 р.	Поправки, що прийняті на Референдумі 2017 року.
	<p>Звіт, після подання до апарату спікера розповсюджується протягом десяти днів та обговорюється на пленарному засіданні протягом десяти днів після його розповсюдження. Великі Національні Збори Туреччини можуть прийняти рішення про передачу справи до Верховного Суду більшістю у дві третини від загальної кількості членів шляхом таємного голосування. Судовий розгляд справи у Верховному Суді має завершитися протягом трьох місяців, якщо судовий розгляд не закінчиться протягом відведеного часу, додаткові три місяці надаються один раз і судовий розгляд повинен бути остаточно завершений протягом цього часу.</p> <p>За передбачувані правопорушення, пов'язані із завданнями, що скоєні під час їх повноважень, також застосовуються положення пунктів (5), (6) та (7) після припинення їхніх службових обов'язків.</p> <p>Термін повноважень віце-президента чи міністра, який засуджений Верховним Судом за злочин, що перешкоджає обранню, припиняється.</p> <p>Протягом терміну повноважень за передбачувані правопорушення, не пов'язані з повноваженнями, віце-президенти та міністри користуються депутатською недоторканністю.</p> <p>Формування, скасування, функції, повноваження та організація, а також формування центральної та регіональної організації міністерств регулюються указами Президента.</p>

Аналіз конституційних змін у сфері виконавчої влади дає змогу констатувати, що в Туреччині більше не має посади прем'єр-міністра. Президент, чий офіс до цього часу виконував в основному урочисту роль, зараз є головним органом виконавчої влади. Президент відповідає за призначення та звільнення віце-президентів, міністрів та вищих посадових осіб. Він вирішує, скільки їх буде, і парламент не має права голосу з цих питань. Члени його кабінету не можуть бути членами парламенту. Президент може видавати укази, які набувають юридичної сили після їх публікації в Офіційному віснику уряду, схвалення парламентом не потрібно. До реформи президент був відданий політичному нейтралітету; тепер він може залишатися прикріпленим до партії. Таким чином, президент є головою найбільшої партії, що робить його лідером більшості – він ефективно контролює парламент.

Отже, референдум 2017 року розпочав демілітаризацію Конституції 1982 року і змінив основи турецької державності, закладеної у 1920 рр. засновником Турецької Республіки Мустафою Кемалем Ататюрком. Зокрема, зменшився вплив армії на політичне та громадське життя країни. Можемо казати про те, що ці поправки також змінили ситуацію, коли існувала можливість скасувати демократичний вибір громадян за допомогою конституційного суду та армії. Важливим є той факт, що технічно президент може виконувати обов'язки лише два п'ятирічні строки, але ПСР створила лазівку: якщо парламент вирішить провести нові вибори протягом другого терміну президента, останньому дозволено брати участь ще раз. За новою президентською системою попередні терміни не враховуються, що дає Р. Т. Ердогану новий старт. Використовуючи лазівку, він теоретично може залишатися при владі до 2033 року.

Ця тема знайшла відображення в наукових працях багатьох турецьких дослідників. Так, турецький дослідник З. Йилмаз вважає, що уряд ПСР, застосовуючи драконівські

закони та судові репресії прагне зменшити вплив демократичної опозиції, яка не матиме сміливості або спроможності кинути виклик зростаючому авторитаризму в країні. З цієї причини правовий режим партії поєднує в собі повне підпорядкування судової влади виконавчій владі із поєднанням стратегій використання судових репресій з метою демобілізації усіх джерел опозиції та придушення появи будь-яких можливих альтернатив у рамках діючого політичного блоку. Таким чином, на думку дослідника, правова система, що склалася в Туреччині, стає надзвичайно важливою у дисциплінуванні демократичної опозиції та перемозі над старими державними військовими правлячими елітами, колами столиці та старими союзниками партії [7, с. 267].

Таку думку не поділяють інші турецькі дослідники С. Гюленер та Н. Міш, які вважають, що виконавча та законодавча гілки влади зміцняться при президентській формі правління, а ймовірність виникнення політичних інтриг через конфлікт інтересів виконавчих та законодавчих органів влади, неоднозначність, подвійність системи політичного правління тощо значно зменшаться. З рештою, стабільність політичної системи, на думку дослідників, відкриє як економічну стабільність у новій правовій системі Туреччини так і забезпечить стабільність обох гілок влади, що сприятиме поглибленню та зміцненню демократії [8].

Дослідники Д. Кава та А. Бурак аналізують позицію опозиційних партій Туреччини щодо конституційних змін та виокремлюють найголовніші негативні риси нового правового режиму Туреччини, а саме: – непропорційне збільшення повноважень Президента відкриває шлях для правління однієї людини; – нові зміни приведуть до авторитарної Туреччини; – у запропонованій правовій системі відсутня система стримування та противаги; – юрисдикція Президента розширена без обмежень; – обрання Президента всенародним голосуванням не гарантує повного представництва нації; – порушення балансу в системі стримувань і противаг може призвести до панування якоїсь однієї гілки влади в новій правовій системі; – нова правова система пропонує одноосібне правило. Головна опозиційна партія Туреччини HDP взагалі бойкотувала парламентське голосування, стверджуючи, що поправки до конституції призведуть до правління однієї людини [9, с. 102].

Позиція Європейського Союзу (далі – ЄС) щодо демократичної форми правління в Туреччині залишається незмінною і досить чітко відобразилась у його подальших діях щодо країни. Так, у 1993 р. Європейська рада на саміті в Копенгагені визначила політичні критерії, яким повинна відповідати країна-кандидат для вступу до Союзу, наступним чином: «Стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та повагу та захист меншин». Ще до проведення Референдуму, у листопаді 2016 року, Європарламент закликав Комісію та держав-членів ЄС ініціювати тимчасове заморожування переговорів про вступ з Туреччиною оскільки репресивні заходи в рамках держави надзвичайні ситуації непропорційні та порушують основні права та свободи демократичних цінностей, на яких заснований ЄС. Після прийняття конституційних поправок на Референдумі 2017 року, в останній доповіді Європейської комісії щодо Туреччини від 6 жовтня 2020 р. вказується, що на даний час немає місця для відкриття нових розділів переговорів [10]. Відступ Туреччини у всіх сферах, що стосуються Копенгагенських політичних критеріїв, підірвав політичну та правову основу переговорів щодо членства Туреччини до ЄС. ЄС ніколи не припиняв переговори про вступ із країною-кандидатом, за виключенням Норвегії та Ісландії, які самі повідомили ЄС про своє бажання не продовжувати переговори. Якщо ЄС вирішить офіційно зупинити або припинити переговори про вступ з Туреччиною, йому доведеться виконати офіційні кроки, що описані в рамках угоди між ЄС та Туреччиною (2005 р.) в якій йдеться про те, що у разі серйозного та постійного порушення в Туреччині принципів свободи, демократії, поваги прав людини та основних свобод та верховенства права, на якому засновано Союз, Комісія за власною ініціативою або на прохання однієї третини держав-членів рекомендуватиме призупинення переговорів та запропонувати умови для можливого відновлення [11].

Висновки і пропозиції. Отже, аналізуючи сказане вище, можна зробити такі висновки:

- наслідки референдуму є неоднозначними. Так, одні джерела вказують на те, що уряд Туреччини, застосовуючи драконівські закони та судові репресії прагне зменшити вплив демократичної опозиції, яка не матиме сміливості або спроможності кинути виклик зростаючому авторитаризму в країні. Інші, переконані, що виконавча та законодавча гілки влади зміцняться при президентській формі правління, а ймовірність виникнення політичних інтриг через конфлікт інтересів виконавчих та законодавчих органів влади;
- в західних ЗМІ ведеться дискусія про те, до якої моделі відноситься обрана в Туреччині модель президентства – американської чи французької. В результаті учасники цих дискусій дійшли висновку, що подібної в світі ще не зустрічалось. Є усі підстави вважати, що винесена на референдум у Туреччині президентська модель є суто турецьким політичним ноу-хау у сфері формування державної влади. На сьогоднішній день Туреччина займає 110-е місце зі 165 країн в Індексі демократії 2020 року як одна з найбільш і найменш демократичних країн у світі, що є очевидною ознакою того, куди рухається демократія країни.

Список використаної літератури

1. Zafer Y. (2020) Erdoğan's presidential regime and strategic legalism: Turkish democracy in the twilight zone. *Southern European and Black Sea Studies*, 2, 265–287. URL: <https://doi.org/10.1080/14683857.2021.1745418>.
2. Gülen S., Miş N. (2017) Constitutional Framework of executive presidency in Turkey. SETA, 29, 1–32. URL: <https://setav.org/en/assets/uploads/2017/04/ExecutivePresidency.pdf>.
3. Marsalek – Kawa J., Burak A. (2018) The Political System of the Republic of Turkey, Past and Present. PP, 3, 95–108. URL: <https://doi.org/10.14746/pp.2018.23.3.7>.
4. Abad Andrade M. (2017, January, 27) The Turkish Constitutional Court under the Amended Turkish Constitution. Research gate, 1–3. URL: https://www.researchgate.net/publication/313772165_The_Turkish_Constitutional_Court_under_the_Amended_Turkish_Constitution.
5. Constitution of the Republic of Turkey. (1982, November, 7) UNHCR. The UN Refugee Agency. URL: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b5be0.html>.
6. Turkey's Constitution of 1982 with Amendments through 2017. (2021, March, 31). Constitute 1–92. URL: https://www.constituteproject.org/constitution/Turkey_2017.pdf?lang=en.
7. Zafer Y. (2020) Erdoğan's presidential regime and strategic legalism: Turkish democracy in the twilight zone. *Southern European and Black Sea Studies*, 2, 265–287. URL: <https://doi.org/10.1080/14683857.2020.1745418>.
8. Gülen S., Miş N. (2017) Constitutional Framework of executive presidency in Turkey. SETA, 29, 1–32. URL: <https://setav.org/en/assets/uploads/2017/04/ExecutivePresidency.pdf>.
9. Marsalek – Kawa J., Burak A. (2018) The Political System of the Republic of Turkey, Past and Present. PP, 3, 95–108. URL: <https://doi.org/10.14746/pp.2018.23.3.7>.
10. Commission Staff Working Document. Turkey 2020 Report. (2020, October, 6). European Commission, 355. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/turkey_report_2020.pdf.
11. Negotiation Framework EU – Turkey (2005, October 3). Council of the European Union, 9. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/turkey/st20002_05_tr_framedoc_en.pdf.

References

1. Zafer Y. (2020) Erdoğan's presidential regime and strategic legalism: Turkish democracy in the twilight zone. *Southern European and Black Sea Studies*, 2, 265–287. URL: <https://doi.org/10.1080/14683857.2021.1745418>.
2. Gülen S., Miş N. (2017) Constitutional Framework of executive presidency in Turkey. SETA, 29, 1–32. URL: <https://setav.org/en/assets/uploads/2017/04/ExecutivePresidency.pdf>.
3. Marsalek – Kawa J., Burak A. (2018) The Political System of the Republic of Turkey, Past and Present. PP, 3, 95–108. URL: <https://doi.org/10.14746/pp.2018.23.3.7>.
4. Abad Andrade M. (2017, January, 27) The Turkish Constitutional Court under the Amended Turkish Constitution. Research gate, 1–3. URL: https://www.researchgate.net/publication/313772165_The_Turkish_Constitutional_Court_under_the_Amended_Turkish_Constitution.
5. Constitution of the Republic of Turkey. (1982, November, 7) UNHCR. The UN Refugee Agency. URL: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b5be0.html>.

E. R. Ahmedova, Candidate of Juridical Sciences, Senior Lecturer
Odessa State University of Internal Affairs
Department of Language Training
Uspenskaya Str., 1, Odessa, 65012, Ukraine
e-mail: e.r.akhmedova@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0916-3677>

EXPANDING THE POWERS OF THE TURKEY'S PRESIDENT: NEW LEGAL ORDER AND ITS CONSEQUENCES

Summary

The article provides a comparative legal analysis of the articles of the Constitution of Turkey in 1982 and amendments to it in the executive branch, which were submitted to the national referendum of Turkey in 2017. The consequences of the constitutional reform on the further democratic development of Turkey are analyzed, as well as the possible transformation of Turkey into a country with an authoritarian form of government. The article examines the work of Turkish and foreign researchers on the impact of the new political system on the independence of all branches of government, and analyzes the international legal position of the European Union on constitutional changes in the context of fulfilling the Copenhagen criteria for Turkey's membership in the European Union and the possibility of closing negotiations on Turkey's accession to the European Union.

It is stated that under the 1982 constitution, Turkey was a parliamentary republic in which real power belonged to the head of government, and the country's president performed mainly representative functions. The latest amendments to Turkey's basic law were made after a referendum on September 12, 2010 to bring it in line with European Union standards. The referendum began the demilitarization of the 1982 constitution and changed the foundations of Turkish statehood, laid in the 1920s by the founder of the Turkish Republic, Mustafa Kemal Atatürk. In particular, the influence of the army on the political and social life of the country has decreased.

It is said that by applying draconian laws and judicial repression the President seeks to reduce the influence of the democratic opposition, which will not have the courage or ability to challenge the growing authoritarianism in the country. For this reason, the party's legal regime combines the full subordination of the judiciary to the executive with a combination of strategies to use judicial repression to demobilize all sources of opposition and to suppress any possible alternatives within the current political bloc.

Keywords: Constitution 1982, Copenhagen criteria, Referendum 2017, authoritarianism, Turkey, European Union.